

INNSENDT Denne artikkelen er ikke skrevet av en journalist i Agderposten, og er derfor ikke uavhengig journalistikk. Artikkelen er i sin helhet laget av en ekstern bidragsyter. Vi har funnet innholdet interessant for våre lesere, og publiserer det derfor redigert og tilrettelagt av redaksjonen. Det betales ikke honorar for slike artikler.

Alle barn har rett til...», sa Jon Blund, her på en barnetallerken i porselen.

FOTO: AUST-AGDER MUSEUM OG ARKIV.

Barnets århundre?

2. september 1990 trådte FNs barnekonvensjon i kraft. I anledning 25-årsjubileet er det passende å se litt nærmere på hva slags rettigheter barn har hatt og hva konvensjonen har ført til. Kanskje var den en naturlig avslutning på det som kalles «Barnets århundre».

Skal man sammenfatte innholdet i barnekonvensjonen, kan man si at den i hovedsak handler om fire prinsipper: ikke-diskriminering; barns beste; barns rett til liv, overlevelse og optimal utvikling; og ikke minst, barns rett til å bli hørt.

Trengte lovverk. 24. oktober 1945 ble FN offisielt stiftet, for å få alle nasjoner i verden til å jobbe sammen for fred. De alvorlige overgrep mot sivilbefolkningen på alle sider, som skjedde under andre verdenskrig, gjorde at man var enige om at verden trengte mekanismer som kunne forhindre at historien gjentok seg. I denne sammenheng ble det satt søkelys på menneskerettighetene, og etter hvert også barns rettigheter som del av det. Menneskerettighetene ble formalisert gjennom FN-pakten og Verdenserklæringen om menneskerettigheter. FNs menneskerettighetserklæring gjelder hele verden uten unntak.

Imidlertid ble det etter hvert tydelig at man trengte et lovverk som beskyttet barn spesielt. Polen var det landet som dro arbeidet i gang. Nå har FNs barnekonvensjon fått støtte av alle

land i verden unntatt USA, Sør-Sudan og Somalia. Det viser at prinsippet om å beskytte barn spesielt er noe verdens ledere stort sett har klart å bli enige om.

Barnets århundre. Begrepet «barnets århundre» kommer fra den svenske pedagogen og kvinnesaksforkjemperen Ellen Key. Det er tittelen på hennes 2-binds verk om oppvekst, familie og samfunn, som kom ut i året 1900. Ellen Key var en markant og omstridt person, og det som huskes best om henne i ettertid er nettopp tittelen på boka. Kanskje er dette fordi man så tydelig kan se at barns levetilstand faktisk endret seg i løpet av 1900-tallet. Rundt forrige århundreskifte ble mange sosiale reformer og samfunnsendringer satt i gang. At vi i Norge fikk kvinnelig stemmerett i 1913 var en av dem. Ellen Key fant gjenklang i tankene til flere andre samfunnsdebattanter i samtida, blant annet i teorier om pedagogikk og barneoppdragelse.

Hvorfor trodde Ellen Key at dette ville bli barnas århundre? Sannsynligvis fordi en del reformer allerede var i gang. Som vi skal se ble barn mot slut-

Skoleloven av 1889 gjorde den gamle allmueskolen, i alle fall i prinsippet, til en demokratisk allmenndannende skole, der alle samfunnsklasser skulle stilles likt. Bildet viser Sandvigen skole ca. 1900

FOTO: AUST-AGDER MUSEUM OG ARKIV.

ten av 1800- tallet og begynnelsen av 1900-tallet for første gang sett på som en egen gruppe med spesielle behov, og ikke bare som små voksne. Det medførte behov for vernelover og skolelover.

Vernelover. I Norge var vi forholdsvis tidlig ute med lover som skulle beskytte barn. Regulering av barnarbeid og sikring av skoletilbud for alle ble løftet fram i den offentlige debatt. I 1892 så den første verneloven i industrien dagens lys. Den bestemte at barn under tolv år ikke fikk arbeide på fabrikkene, den regulerte lengden på arbeidsdagen og forbød nattarbeid for barn.

I 1915 ble de Castbergske barnelover vedtatt. Det dreier seg om seks lover som beskytter og gir rettigheter til barn som er født utenfor ekteskap. Der heter det blant annet at barnet

skal ha rett til navn og arv etter faren. Man skulle kanskje tro at dette var en selvfølge, men det var motstand mot lovene. Som en kuriositet kan nevnes at mens Island, Danmark og Finland fikk tilsvarende lover i 1920- og 1930-årene, fikk ikke Sverige, Ellen Keys hjemland, en tilsvarende lov før i 1967!

Lavt på rangstigen, Barns rettigheter og livsvilkår har tradisjonelt fulgt kvinners rettigheter og livsvilkår. Moderskap og barneomsorg sto i fokus som offentlig problem rundt forrige århundreskifte. Arbeiderbarn og borgerskapets barn levde under høyst forskjellige forhold, og kvinner som fikk barn utenfor ekteskap sto, sammen med sine såkalte lausunger, lavt på den sosiale rangstigen. Det var politikeren og juristen Johan

Castberg, med god hjelp fra sin svigerinne, kvinnesaksforkjemperen Katti Anker Møller, som sørget for å få barnelovene vedtatt på Stortinget. Men ikke uten kamp! Reformene møtte sterk kritikk fra borgerskapet, og Husmorforbundet gikk i bresjen for å få dem nedstemt. Det var stort sett enighet om at kvinner og barn skulle få offentlig økonomisk støtte. Det var ikke dét striden sto om. Motstanderne mente lovene ville legge opp til dårlig moral, og ødelegge for «ekte» barns arverett.

Skolen og samfunnet. Vel så viktig var de reformene som ble initiert innen skoleverket. I 1889 kom en skolelov der den gamle allmueskolen ble løftet til en demokratisk allmenndannende skole. Målet var at alle samfunnsklasser skulle stilles likt.

FAKTA

I et historisk lys

● Annenhver fredag vil historikere i Agder skrive om aktuelle saker i et historisk lys. Spalten er et samarbeid mellom Den norske historiske forening (HIFO), avd. Agder og Agderposten. Gjennom en slik spaltestafett vil historikere i ulike stillinger og med ulik yrkeserfaring betrakte Agder, Norge og verden ut fra sitt profesjonelle ståsted. Har du tips og ideer kontakt oss på e-post: Thomas.hagen@stifetsen-arkivet.no eller redaksjonen@agderposten.no

«Løp ut og lek», var en vanlig beskjed å få i husmorens glansperiode på 1950- og 60-tallet. FOTO: AUST-AGDER MUSEUM OG ARKIV

Imidlertid trengtes ofte barna som arbeidskraft hjemme, ikke minst på landsbygda. På slutten av attenhundretallet ble det også stilt spørsmål ved fysisk avstraffelse av barn, både hjemme og på skolen. Dette var et hovedtema i Ellen Keys teorier. Hun mente foreldre måtte lære seg å oppdra med hodet og ikke med hendene. Etter hvert ble det mindre fysisk straff i skolen, og med folkeskolelovene i 1936 ble det innført forbud mot fysiske avstraffelser. Denne loven sikret videre at barn fikk gå på skole i sju år, og den gjaldt helt fram til 1969, da den 9-årige skolen ble obligatorisk.

Som pedagog var Key i godt selskap med italienske Maria Montessori, amerikanske John Dewey og vår norske Anna Sethne, som i hvert sitt land arbeidet for reformpedagogikk og erfaringsbasert læring som erstatning for den gamle «puggeskolen», og mot kirkens påvirkning over skole og læreplaner.

Hjemmets lune havn. I de borgerlige hjemmene ble det et ideal at husmoren skulle være hjemme og ta seg av barna, og hjemmet skulle være den lune havn familiefaren trakk seg tilbake til når han var ferdig på arbeidet. Etter hvert ble dette et ideal også i andre lag av befolkningen, men det ble ikke en realitet for de fleste før etter andre verdenskrig. Vi har lett for å tro at «husmorfamilien» er det vanligste og «naturligste», men det har vært en realitet i bare en kort periode av vår historie.

I det gamle bondesamfunnet var det vanlig at barna var sammen med de voksne i jobbene de utførte, og de hjalp til ettersom alder og ferdigheter tilsa. Barns frihet til å leke utenfor foreldrenes kontroll var betydelig større enn den skulle bli etter hvert. I husmorfamilien på 50- og 60-tallet var det ikke en lekende, underholdende mor som var standarden. Det var huset som skulle skinne. Andelen ammende mødre var også rekordlav på 1950- og 60-tallet. Den var helt nede i

10–20 prosent ved seks måneders alder. Mødrene hadde sine huslige oppgaver inne, og barna hadde sine egne arenaer. «Løp ut og lek», var en vanlig beskjed å få. Velferdsstatens kontroll gjorde livet sikkert for barna i forhold til helse, sykdom og skolegang. Lite trafikk og mange lekekamerater i husene rundt, gjorde barnas utelek noenlunde trygg. Med det økende antallet kvinner som gikk ut i yrkeslivet forandret også organiseringen av barnas liv seg.

Den organiserte barndommen. I den symmetriske familien – der begge foreldrene jobbet utenfor hjemmet – trengtes andre tjenester fra samfunnet.

I løpet av 1970- og 80-tallet begynte barnehageutbyggingen å skyte fart som følge av at flere kvinner fikk en utdanning og kom ut i yrkeslivet. Begrepet nøkkelbarn var et skjellsord som siktet til at små barn kom hjem til tomt hus etter skoletid med nøkkel rundt halsen, og det tvang seg etter hvert fram ordninger som skulle dekke tida mellom skoleslutt og den tida foreldrene kom hjem fra jobb. Skolefritidsordninger (SFO) ble utbygd gjennom hele nittitallet og ble lovfestet i opplæringsloven av 1998. I Arendal hadde alle skolene SFO fra 1991.

Samtidig ser vi at behovet for organisering bredte seg til å omfatte større deler av barndommen. Løkkefotballen i nabolaget og hyttebygging i nærmeste skogholt fikk mindre plass, og organiserte fritidsaktiviteter fylte mye av tida som var igjen etter skoletid.

Mot slutten av århundret, i 1997, kom en stor skolereform som blant annet bestemte at alle barn skulle begynne på skolen når de var seks år, i stedet for sju som det var tidligere. De skulle videre ha skoleplikt i ti år, og deretter rett til enda tre år til med videregående skole. Mot slutten av århundret var altså de yngste barna 5 ½ år ved skolestart, og kunne se fram til 13 års sammenhengende skolegang. Ville dette vært et gode som Ellen Key

Slåttonn på Nystøl, Birkenes ca 1910. I det gamle bondesamfunnet var det vanlig at barna var sammen med de voksne i jobbene de utførte, og de hjalp til ettersom alder og ferdigheter tilsa.

ville applaudert for i «Barnets århundre»? Eller kan det tenkes at vi presser alle inn i en form som egentlig ikke passer for alle?

Jon Blund – informasjonsspreder. I 1979 feiret vi FNs internasjonale barneår. Da hadde arbeidet med barnekonvensjonen allerede pågått en stund, og det var meningen at den skulle være ferdig til barneåret. Slik gikk det ikke. Men en forsmak på hva rettighetene handlet om fikk vi det samme året. Det var nemlig første gang NRK sendte «Skomakergata», en serie i 24 deler som gikk som julekalender på NRK TV. Skomaker Andersen og Tøfflus snurret film hvor Jon Blund proklamerte det glade budskap. «Alle barn har rett til ...» sa Jon Blund, og så kom det deler av det som siden ble artikler i FNs barnekonvensjon. Julekalenderen fra Skomakergata gikk i reprise i mange år, sist i

2003. Jon Blunds rolle i å spre konvensjonen i det norske samfunnet var meget viktig! Den østtyske dukkehelten, Sandmann, som han heter i originalversjonen, ble en apostel for barns rettigheter, som på denne måten har blitt podet inn i dagens foreldregenerasjon. Da Målfrid Grude Flekkøy tiltrådte stillingen som barneombud i Norge i 1981, var hun verdens første.

Hvor står vi? Hva har vi oppnådd, og hvor står vi nå?

Mye godt har skjedd i løpet av de 25 årene vi har hatt konvensjonen, spesielt hvis vi ser hvordan det har slått ut på verdensbasis. UNICEF, som er FNs barnefond, oppgir at antallet barn som dør før de fyller fem år er nesten halvert i denne perioden. Alvorlige barnesykdommer som polio er nesten utryddet, antall barn i alderen 5-17 år som er involvert i barnarbeid er re-

men med de voksne i jobbene de utførte.

FOTO: AUST-AGDER MUSEUM OG ARKIV.

duisert med en tredjedel, og 40 prosent færre barn er fratatt retten til skolegang sammenlignet med da barnekonvensjonen ble vedtatt.

Imidlertid er det fortsatt 17 000 barn under fem år som dør hver dag. Underernæring er en viktig årsak til halvparten av disse dødsfallene. På grunn av underernæring de første leveårene er det også en tredel av verdens barn som er fysisk og mentalt underutviklet. 58 millioner barn får heller ikke ivaretatt sin rett til grunnskoleutdanning. FNs tusenårs mål for bekjempelse av fattigdommen i verden skulle nås innen 2015. Dette har vi ikke klart. Gjennom den globale kampanjen «Global Movement for Children» fikk barn og unge fra hele verden si sin mening om ti grunnleggende tiltak for å bedre barns levevil-

kår. Blant de 94 millioner menneskene som svarte, ble utdanning rangert som det viktigste for å sikre barn en bedre fremtid.

Akkurat nå er det kanskje verdens flyktningbarn som trenger den spesielle beskyttelsen barnekonvensjonen forplikter oss til å gi.

Fornøyd Ellen Kay?

Ble det Barnets århundre? Ville Ellen Key vært fornøyd?

Det er ikke godt å vite. Hadde hun levd nå hadde hun antakeligvis fortsatt vært opptatt av å ta barnets nysgjerrighet og vitebegjær som utgangspunkt for undervisningen. Men hun ville kanskje ha grepet

fatt i andre deler av skolesystemet. Hun ville vært glad for at det finnes regler for ikke-diskriminering, barnets beste, barns rett til liv, overlevelse og optimal utvikling, samt barns rett til å bli hørt. Men hun ville nok kjempet for dem som til tross for rettighetene ikke får et godt liv. Med alt som har hendt rundt barnerollen og barns behov i løpet av 1900-tallet, kan vi likevel med ganske stor rett kalle dette for Barnets århundre.

«Alle barn har rett til...» sa Jon Blund

Kilder:

Ellen Key: Barnets århundrade. Stockholm 1996.

Ivar Frønes: Den norske barndommen. Oslo 1989

Ørnulf Hodne: Barndom i Norge gjennom tusen år. Oslo 2003

Forfatter Kari Helene Kullerud,

museumpedagog ved KUBEN, Aust-Agder museum og arkiv. Hun har også vært prosjektleder for utstillingen Barndom.

